

MUZEJ SLAVONIJE NA TERENU: ANALIZA GRAĐE I KORESPONDENCIJE ZDENKE LECHNER I IVE ČAKALIĆA

Ovim se radom nastoji staviti fokus na dvije osobe važne za slavonska etnografska istraživanja. S jedne je strane Ivo Čakalić, seljak iz Doljanovaca kraj Požege, pjesnik i zapisivač tradicijskog života (narodni etnograf¹), a s druge je Zdenka Lechner, etnologinja i kustosica Muzeja Slavonije, istraživačica tradicijskog života. Zdenka Lechner i Ivo Čakalić upoznali su se na njezinu terenskom istraživanju Požeške kotline 1961. i otad počinje njihova suradnja koja je rezultirala vrijednom rukopisnom građom i predmetima koje je Čakalić darovao muzeju. Ovaj rad ističe važnost njihove korespondencije, odnosno pisama koja su razmjenjivali od 1961. do 1964. godine. Upravo su pisma bila ključan dokument u determinaciji donirane građe i kontekstualizaciji predmeta.¹

Ključne riječi: Ivo Čakalić, Zdenka Lechner, donacija, korespondencija

Katarina Dimšić

Muzej Slavonije
HR-31000 Osijek
Trg Sv. Trojstva 6
katarina.dimsic@mso.hr

Stručni rad

UDK 069(497.543Osijek)
069-05 Lechner, Z.

¹ Usp. Dimšić 2018: 316, 317.

UVOD

U posljednjih nekoliko godina raste interes za kazivačem, nositeljem tradicijske kulture – *pojedincom* kao kulturnim kapitalom (usp. Pšihistal 2018). Iz lokalne zajednice (*odozdo*) oko 2015. godine krenuo je poticaj za objedinjavanje i digitaliziranje građe jednog takvog za zajednicu vrijednog pojedinca Ive Čakalića. Iako su Ivu Čakalića već za njegova života prepoznali i drugi etnolozi i stručnjaci poput Josipa Andrića i Vinka Žganeca, u jednom je razdoblju njegovo ime bilo pomalo zaboravljeno, a njegovom se ostavštinom bavio samo Gradski muzej Požege iako je njegove građe bilo i u drugim muzejima i kulturno-znanstvenim institucijama. Prvi je razasutu građu cjelovito pregledao Tihomir Šmitpeter, zaljubljenik u tradicijsku kulturu rodnom iz Kaptola kod Požege. S ciljem objedinjavanja i digitalizacije njegovih rukopisa i druge građe popisao je sva mjesta gdje je pohranjena Čakalićeva ponajprije rukopisna građa.²

Velik broj ustanova s kojima je Čakalić (ne)posredno surađivao svjedoči o tome da su znanstvenici i stručnjaci bili svjesni njegova znanja i sjećanja te vrijednosti kao kazivača i informatora na terenu. Najveći je dio predmeta u Gradskom muzeju Požege, a rukopisi se nalaze u Odsjeku za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (više od 3000 rukopisnih stranica; digitalizirano i javno dostupno), Institutu za etnologiju i folkloristiku (oko 1400 stranica; digitalizirano i javno dostupno), Općini Kaptol, Župi sv. Petra i Pavla Apostola u Kaptolu, KUD-u Ivo Čakalić u Kaptolu, HKD-u Tkanica u Alilovcima te Muzeju Slavonije u Osijeku koji ima 20 predmeta, 144 rukopisne stranice u dva rukopisa i 13 Čakalićevih pisama iz korespondencije sa Zdenkom Lechner – jednako vrijednih kao izvor informacija kao i rukopisi.

Ivo Čakalić (1889. – 1971.) bio je zemljoradnik koji se rodio u Doljanovcima i ondje proveo najveći dio svojeg života. Volio je Doljanovce (možda baš zato što je u mladosti šest godina morao živjeti u obližnjem Lukaču) te su njegovu ljubav i volju za sabiranjem ubrzo prepoznali i stručnjaci iz požeške i slavonske okolice, ali i Zagreba.³ Često svoje opise običaja završava rečenicom kako je tako bilo dok je bio mlad, a danas se to izgubilo ili je u procesu zaborava.

Prva slavonska školovana etnologinja Zdenka Lechner nakon dolaska u Muzej Slavonije 1951. godine⁴ pred sobom je imala velik posao. Godine 1952. osniva se Etnografski odjel u muzeju te ona, često uz pomoć Društva prijatelja starina „Mursa”, prikuplja i otkupljuje predmete s terena. Svojim je terenskim radom obuhvatila cijelu Slavoniju, Baranju i Srijem, a donacije i informacije o materijalnoj i nematerijalnoj kulturi prikupljane su uz pomoć kazivača – *terenskih*

suradnika, kako ih je sama nazivala (usp. Šabić 1998: 170). U tekstovima koji se osvrću na njezin rad nerijetko se naglašava ljubav prema struci pa ne čudi što je na terenu razvila i brojna prijateljstva, što se iz brojnih korespondencija može i iščitati. Osim korespondencije u determinaciji građe od velike su pomoći i njezini zapisi u inventarnim knjigama i knjigama ulaska te dnevnicima rada i terenskim bilježnicama u kojima je opisivala i skicirala akvizicije (usp. Šabić 2002: 4).

Ovim se radom predstavlja građa koja je posredstvom Zdenke Lechner pristigla u Muzej Slavonije putem donacija ili otkupa od Ive Čakalića. Primaran su izvor za analizu podaci o predmetima iz Knjige ulaska, Inventarne knjige, Zbirke arhivskih i terenskih fotografija, terenskih bilježnica Zdenke Lechner i rukopisne ostavštine Ive Čakalića u drugim institucijama. Ipak, za detaljnije praćenje kronologije pristizanja predmeta i odnosa Zdenke Lechner i Ive Čakalića najbolji izvor bila su pisma koja su tijekom tri godine razmjenjivali.⁵ Iz pisama se iščitava i pristup Zdenke Lechner prema terenskom suradniku, ali posredno i prema svojem pozivu i predmetima. Svaki predmet uz pomoć spomenutih pisama, kao i autobiografije donatora i kustosa dobiva mnogo dublji kontekst i samim time mnogo veću vrijednost. Svaki će budući istraživač uz predmete i osobna pisma bolje upoznati njihova vlasnika, njegova razmišljanja i osjećaje te njegovu osobnu i obiteljsku povijest.

KORESPONDENCIJA IVE ČAKALIĆA I ZDENKE LECHNER

Korespondencija⁶ sačuvana u Muzeju Slavonije vodila se između Zdenke Lechner i Ive Čakalića od 8. prosinca 1961. godine kada mu je zahvalila za rukopis o pastirskom životu, ujedno prvu akviziciju. Nakon kontinuiranog dopisivanja u trajanju od tri godine posljednje pismo poslala je također Zdenka Lechner 21. listopada 1964. godine, nakon čega nije bilo odgovora, barem ne sačuvanog u Muzeju Slavonije, no korespondencija je već bila rijetka u toj posljednjoj godini dopisivanja. Korespondencija je sadržajno vrijedna jer Čakalić, odgovarajući na pitanja Zdenke Lechner, daje nove, dotad nepoznate podatke o tradicijskom životu u Požeškoj kotlini. Dio tih podataka ona je koristila za pripremu izložbi⁷ ili ih objavljivala u stručnim tekstovima, dok je tijekom 1963. i 1964. kao suradnica za pripremu Etnološkog atlasa Jugoslavije⁸ Čakaliću slala i upitnice o raznim temama

2 Rezultat su projekta brojna predavanja i izlaganja te digitalizirana rukopisna građa Odsjeka za etnologiju HAZU i Instituta za etnologiju i folkloristiku objavljena na njihovim mrežnim stranicama: <https://dizbi.hazu.hr/a/> i <https://repositorij.dief.eu/a/> (posljednji put pregledano 6. 11. 2024.). Iako cjelokupna građa nije objavljena, kako je bio prvotni cilj, projekt je motivirao brojne istraživače i zaljubljenike u lokalnu baštinu da dublje proučavaju život i djelo Ive Čakalića.

3 S Čakalićem i njegovim radom bili su upoznati i/ili surađivali Josip Andrić, Josip Langhamer, Vinko Žganec, Milovan Gavazzi, Vlasta Domaćinović...

4 Zdenka Lechner u Muzeju Slavonije radi od 1951. do 1965. godine (usp. Šabić 1998).

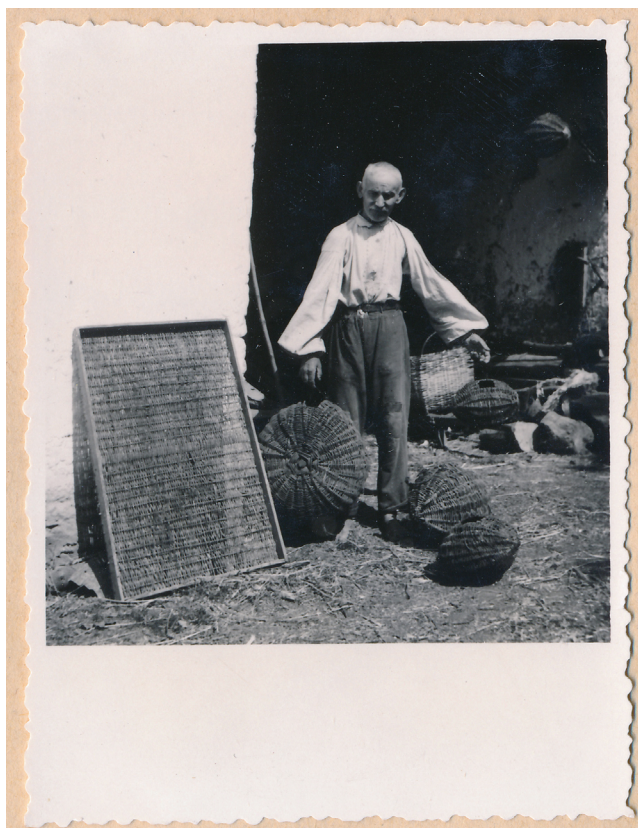
5 Prvo pismo poslala je Zdenka Lechner 8. prosinca 1961. godine (MSO-246177/2) nakon što je u pismu učiteljice Sekulić dobila Čakalićev rukopis *Pastirski život u staro vrijeme*. Posljednje pismo sačuvano u Muzeju Slavonije također je njezino, poslano 21. listopada 1964. (MSO-246177/26). Na njega nije dobila odgovor.

6 MSO-246177/2–MSO-246177/20, MSO-246177/22–MSO-246177/26. Korespondencija Zdenke Lechner i Ive Čakalića.

7 Jedno vrijeme istraživala je temu cvijeća za potrebe izložbe „Cvijet i biljni ornamenat u narodnom životu Slavonije i Baranje” od 16. 6. do 16. 9. 1962. (usp. Lechner 1962 [246177/4]: 2).

8 Po uzoru na europsku metodologiju i kartografiju u Hrvatskoj se pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1961. godine osniva Centar za pripremu etnološkog atlasa Jugoslavije. Od 1963. do 1967. godine pripremljene su upitnice za 157 tema iz tradicijskog ruralnog života s „(...) unosom osnovnih podataka o nazivima mjesta, vjerskoj, etničkoj i narodnosnoj strukturi stanovništva, starosnoj dobi kazivača i vremenu istraživanja, s perspektivom prikupljanja građe iz cca. 6000 lokaliteta.

ili ga poticala da ih popunjava kolegama koji su ih slali iz Zagreba.⁹ Čakalićevi su podaci i predmeti koje je darovao muzeju pomogli i drugim institucijama. Pisma su korisna jer se može pratiti sljed pristizanja novih donacija muzeju; primjerice Čakalić spominje što sve čuva u kući i na tavanu; može se iščitati i koje predmete smatra vrijednima, a također se mogu iščitati i interesi Zdenke Lechner za određene predmete. Tako je primjerice i do danas iznimno važna stupa za župu, odnosno stupa u kojoj su se tukle bundevine sjemenke – *župa*. Nakon što je po upitu Zdenke Lechner shvatio da je ta stupa posebna i vrijedna, u nekoliko sljedećih rukopisa opisao je, pa i ilustrirao (Sl. 1) proces njezina korištenja i funkcije.

Sl. 1 Fotografije Ive Čakalića s ježevima (MSO-236371/2)

Naposljetku je spomenutu stupu darovao Muzeju Slavonije, a sebi napravio novu. Iako je stupa pristigla u lošijem stanju i crvotočna, do danas je vrijedan svjedok gospodarske baštine ovog dijela Slavonije, pa i Hrvatske.¹⁰

Odgovarajući na pitanja Zdenke Lechner, pisao je o načini obrade zemlje; plugovima i oranju; biljkama i cvijeću koje se sadilo, navodeći svrhu korištenja, potom o muškim

i ženskim poslovima, pletenju, pređenju, tkanju, rezbarenju drveta. Velik dio njezinih upita bio je vezan za lončarstvo i pokljukarstvo. Rezultat su tog istraživanja i tekstovi,¹¹ vrijedna građa pohranjena u Muzeju Slavonije¹² te film *Izrada pokljuka pomoću kalupa* sniman u Požeškom Novom Selu 1962. godine kada je Zdenka Lechner bila glavna suradnica etnologu Milovanu Gavazziju (Križnar 1992).

Zahvaljujući rukopisima i pismima skupljena je i građa vrijedna folklorističkih istraživanja – od klasičnih usmeno-književnih oblika poput pjesama i predaja do malih govornih oblika, prije svega frazema, poslovice i izraza.

Na kraju pisma iz 1962. Čakalić zapisuje pjesmu o Ivi i Mandalini. Pjesma je balada epskog karaktera sa stalnim formulama i epitetima te kao i kod drugih epskih pjesama lokalno smještena – u ovom slučaju u „Požegu, varoš na vidiku” (Čakalić 1962 [MSO-246177/5]: 13). Na kraju navodi da je pjesmu čuo od starijih mještana koji su kazivali kako su ih žene i djevojke pjevale u kolu, a glavni likovi najčešće su bili Ivo ili Stipo i Manda ili Mara. Istu je pjesmu (uz manje varijacije) zapisao u rukopisu *Pisme stare divojačke u Požeškom kraju*.¹³ Pjesma je prva u rukopisu i naslovljena je „Velika virna ljubav”, a na kraju je navedeno: „Od osobe koja neće da joj se na ime znade” (Čakalić 1906-1955 [124a]: 2).

Pjesma je vrijedna kao svjedok isprepletanja epskih i lirskih elemenata, posebice na području u kojem je epska poezija manje zastupljena.¹⁴

17. srpnja 1962. godine Zdenka Lechner piše Ivi Čakaliću da ga je predstavila učenicima Učiteljske škole kao pozitivan primjer skupljača i čuvara tradicijske kulture svojega mjesta s obzirom na to da će i oni uskoro biti namješteni u škole po okolnim mjestima. Učitelji su i tada imali veliku ulogu u životu sela, što je uključivalo i sabiranje prirodne i kulturne baštine, zato je bilo važno konzultirati se sa stručnjacima i njihovom metodologijom. Iz pisma se vidi da Zdenka Lechner iznimno cijeni Ivu Čakalića i shvaća njegovu vrijednost kao kazivača, svjedoka prošlog vremena i odličnog sugovornika kada je riječ o podacima iz tradicijskog života slavonskih sela. „Doklegod Vi budete imali dobre volje, uvijek ćemo imati nešto za razgovor. (...) Mladji ljudi ne znaju više ništa o tom predmetu, pa se morao žuriti dok još ima junaka kao što ste Vi. Vi ste za nas, koji se bavimo narodnim životom, pravo blago.” (Lechner [MSO-246177/6] 1962: 1, 2)

Unošenje podataka i izrada karata predviđena je unosom simbola za tretirane pojave prema određenoj signaturi za svako mjesto iz kojega podatak potječe” (Đaković 2006: 67). Od 2000. godine o prikupljenoj građi skrbi Katedra za etnološke metode i kartografiju na Odsjeku za etnologiju zagrebačkog Filozofskog fakulteta.

⁹ Kao stručna pomoć i svojevrsni posrednici na terenu Zdenki Lechner, ali i zagrebačkim etnologima u požeškom kraju bili su učitelji bračni par Sekulić. Nenađ Sekulić na terenu je popunjavao upitnice Etnološkog atlasa Jugoslavije, a često je slanje Čakalićevih predmeta u Muzej Slavonije išlo upravo njihovim posredstvom. Rukopis *Pastirski život u staro vrime*, Čakalićev prvi predmet doniran Muzeju Slavonije, stigao je u pismu učiteljice Sekulić.

¹⁰ MSO-172559(1-3) – Drvena stupa za koštice od bundeve *župa*.

¹¹ Lechner, Zdenka. 1977. „Seljačko lončarstvo – Golobrdski lončari i novoselski pokljukari”. *Požega: 1227. –1977.* 309–313.

¹² Muzej Slavonije čuva fotografije pokljukara u izradi pokljuke te nekoliko pokljuka (poklopaca), *kalufa* za izradu te *korač* i *valov s gnjilom* koji su služili u pripremi zemlje za izradu pokljuka.

¹³ Rukopis je predao Odboru za narodni život i običaje HAZU, a danas se čuva u arhivu Odsjeka za etnologiju HAZU pod oznakom NZ 124a.

¹⁴ Usmena književnost, *Hrvatska enciklopedija* (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417>, posljednji put pregledano 18. 12. 2023.)

ČAKALIĆEVE DONACIJE MUZEJU SLAVONIJE

DONACIJE 1961. GODINE.

U Muzej Slavonije Čakalićeva je građa (ukupno dvadeset i četiri predmeta pristigla od 1961. do 1964. godine, danas raspoređena u devet zbirki¹⁵) stigla posredstvom Zdenke Lechner, i to nakon njezina terenskog istraživanja 1961. godine. Tada je Čakalić muzeju darovao tri predmeta: *kepciju*, odnosno čobansku čašu od „bjelogoričnog mekanog drveta”, tikvicu¹⁶ i *jež* (pletena naprava u obliku elipsoida za sušenje voća. Ispleo Ivo Čakalić od vrbove šibe (usp. K. U. 3836)). Taj je *jež*,¹⁷ s još nekoliko drugih, Zdenka Lechner iste godine fotografirala, a na jednoj od dvije terenske fotografije s *ježevima* nalazi se i Ivo Čakalić (MSO-236371/1 i MSO-236371/2) (Sl. 2).

Sl. 2 Ilustracija stube za župu (ONŽO HAZU NZ 124h, 122. str.)

S obzirom na to da su u muzejsku knjigu ulasku (K. U.) fotografije uvedene 30. rujna 1961., moguće da je Zdenka Lechner u ljetnim mjesecima bila na terenu u Doljanovicima te Kaptolu i Čaglinu (odakle su druge fotografije iz istog niza (usp. K. U. 3695)). Na terenu je Zdenka Lechner Čakalića zamolila da joj opiše običaje kod čuvanja stoke te korespondencija njih dvoje počinje nakon što je krajem studenoga 1961. godine na muzejsku adresu pristigao njegov rukopis *Pastirski život u staro vrijeme*.¹⁸

15 Riječ je o sljedećim zbirkama: Zbirka tradicijskog graditeljstva i stanovanja, Zbirka tradicijskog rukotvorstva, Zbirka tradicijskog gospodarstva, Zbirka tikvičarstva, Zbirka tradicijskih obrta i alata, Zbirka predmeta uz običaje, vjerovanja i igre, Zbirka etnografskih obiteljskih fotografija i dokumentacije, Zbirka narodnih nošnji Slavonije i drugih krajeva i Zbirka tradicijskog uporabnog tekstila. Fotografija Ive Čakalića s *ježevima* koju je Zdenka Lechner snimila na terenu nalazi se u Zbirci etnografskih arhivskih i terenskih fotografija.

16 Moguće da su „tikvica, naravna, ali sa mnogo mrlja” (usp. K. U. 3836, MSO-197410) i *kepcija* (MSO-E-800) vezane uz rukopis *Pastirski život u staro vrijeme* s obzirom na to da spominje njihovu namjenu: „Torbe smo imali kožne što su sami domaći ljudi pravili i to sa širokim kajišom pa još na kajišu bi naslagali žuti pulija i karika za ukras, a straga bi još morala biti tikva ili kepcija, ali i to bi znali našarati i nacufrati, kad bi poletili, sve bi klaptalo za nama. A flašu nije nitko nikad nosio” (Čakalić 1961: 2).

17 MSO-172718

18 MSO-246177/1

Iz Čakalićeve autobiografije saznaje se da je zbog „lošeg oćevog života” s majkom Lucijom¹⁹ otišao k njezinim strićevima²⁰ u Lukač (usp. Čakalić 1963 [124d]: 49), mjesto ni deset kilometara udaljeno od rodnih mu Doljanovaca. Ondje je Ivo strićevima Luki i Matiji Mitroviću (Sl. 3) pomagao, među ostalim, tako što je čuvao svinje.

Rukopis *Pastirski život u staro vrijeme* stoga opisuje život svinjara²¹ (ali spominje i druge *čobane* – govedare, ovčare, kozare) sa samog početka 20. stoljeća.²² *Marvu* su čuvali i momci i djevojke, ali i stariji ljudi te ističe da je uvijek postojalo poštovanje prema iskusnijim čobanima. Opisuje izgled čobana, što su nosili, što su jeli, što su radili.

Pastiri su bili posvećeni pletenju čarapa, što je privuklo pozornost Zdenke Lechner s obzirom na to da je u to vrijeme smatrano da se tekstilnim ručnim radom bave isključivo žene.²³ Ona je taj fenomen već pokušala istražiti i u Baranji; ondje je „[m]uški posao bio pletenje ženskih vunениh čarapa, čak i s kompliciranim uzorcima” (Lechner 1992: 214), no u pismu 8. prosinca 1961. zanima ju „jesu li u to vrijeme žene znale pletiti, ali nisu to radile samo zato što je lakši posao ili zato što je muški” (Lechner 1961 [MSO-246177/2]: 1), na što joj stiže odgovor početkom 1962. godine: „tomu je taj uzrok što su muškarci imali više vremena nego ženske, osobito pastiri i u zimsko doba večerom pri svitlu” (Čakalić 1962 [MSO-246177/3]: 1).

Osim pletenja zanimacija pastira bila je i drvorezbarstvo (Čakalić 1961 [MSO-246177/1]: 8), čime su se bavili i uoči Spasova. O tom pastirskom blagdanu²⁴ piše Čakalić. Opisuje običaj izrade i kićenja barjaka za mjesta Lukač i Golo Brdo, no navodi i kako je to bilo u Doljanovicima:

„U većini je sela bio običaj da bi u oči Spasova čobani našarali od leskovine štapiće i ozgor razkolili i tamo zatakli onu travu što zovemo ‘mličac’, to zato da ovce i krave, a i krmače imaju više mlika za dojenje mladih. Onda bi to, kad bi u večer dotirivali marvu kući, to bi metnuli na stup od kapije u pukotinu na vrhu i šutio bi i otišo. Ali bi zato gazdarica u jutro morala spremiti dobru mилоšću i dati i to obično kola, tako zvani suvi peretac pa slanine pa ili sira ili nikoliko jaka pa ako ima pića i tikvicu napuniti.” (Čakalić 1961 [MSO-246177/1]: 11)

19 Lucija Čakalić, djevojački Mitrović (Lukač, 31. 5. 1866. – 15. 4. 1940.), važna je za građu pohranjenu u Muzeju Slavonije jer je dio Ivo naslijedio nakon što ih je ona koristila ili mu ih je pak ona izradila.

20 Iz Čakalićevih rukopisa i pisama ne može se točno determinirati je li riječ o njezinim strićevima (braći njezina oca) ili njihovoj djeci, a na jednom mjestu Čakalić ih naziva i ujacima, no, s obzirom na to da dijele njezino djevojačko prezime Mitrović, pretpostavka je da su braća njezina oca.

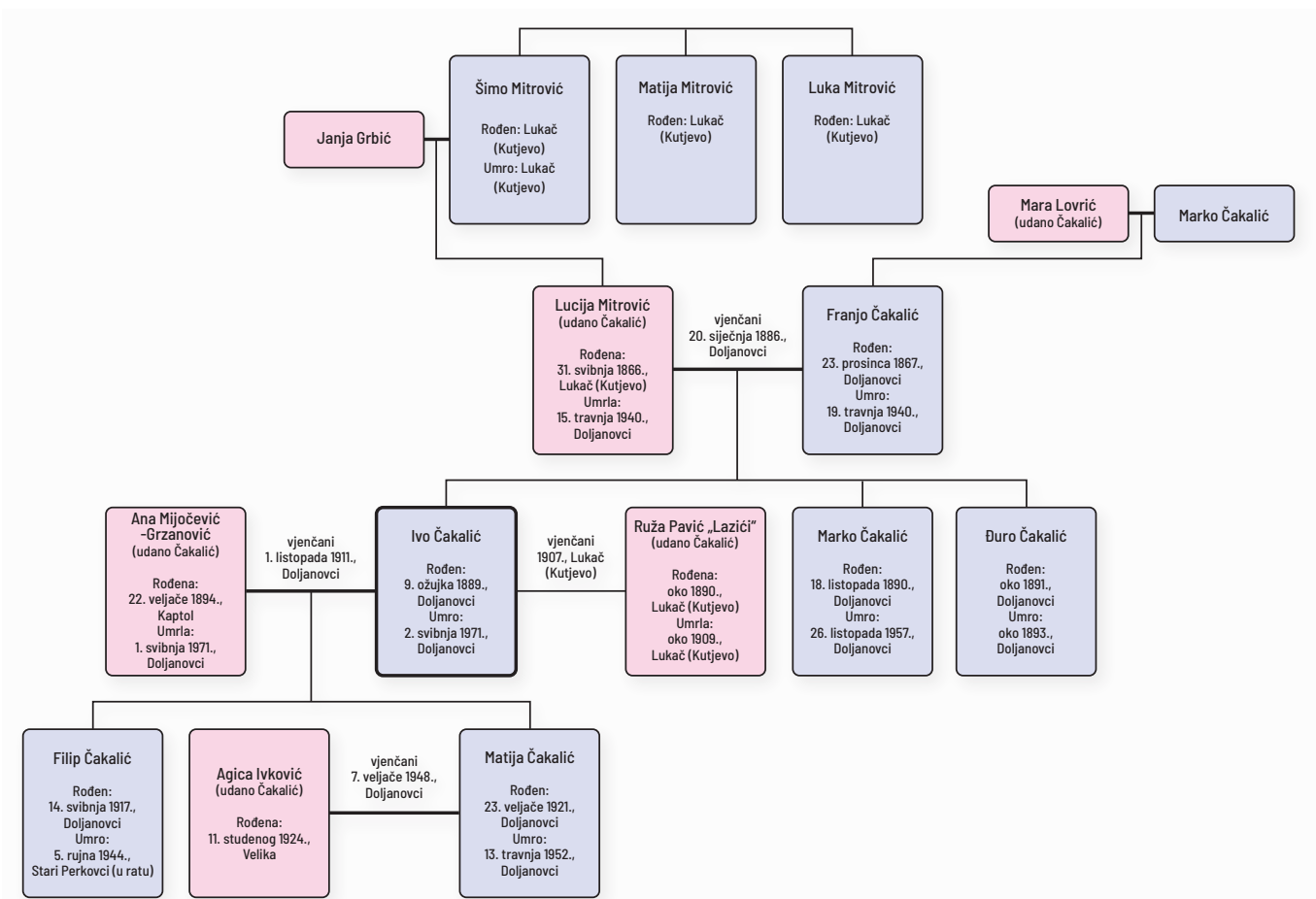
21 Navodi čak i imena koja su se davala svinjama.

22 Iako je nastao 1961. godine, rukopis se odnosi na godine kada je živio u Lukaču – od 1904. do 1910.

23 O podjeli poslova na muške i ženske svjedoči i činjenica da se od osnovnoškolske dobi institucionalno poticala takva podjela u školskim predmetima *Ženski ručni rad* i *Muški ručni rad*. Ženski ručni rad bio je vezan ponajviše uz oblikovanje tekstila, izradu odjeće (*kostima narodnih nošnja izradenih u školama*) i uzoraka veza i čipke (*narodnog veziva*) (Rapo 2003: 9), dok je muški ručni rad naglasak stavljao na drvorezbarstvo. Muški i ženski ručni rad kao predmeti u hrvatske i slavonske škole uvedeni su po uzoru na zapadnoeuropska iskustva, a propisani su krajem 18. stoljeća za vrijeme reformi školstva carice Marije Terezije (ibid. 11).

24 Spasovo ili Uzašašće obilježava se četrdeset dana nakon Uskrsa, a o tom običaju kao pastirskom blagdanu pišu Ilić Oriovčanin, Gavazzi, Lozica i drugi.

RODOSLOVNO STABLO OBITELJI ČAKALIĆ (Doljanovci)

Sl. 3 Rodoslovno stablo obitelji Ive Čakalića

Taj je navod važan jer je Zdenka Lechner u pismu datiranom 17. ožujka 1962. (MSO- 246177/4) Čakalića upitala je li i on rezbario takve spasovske štapove te bi li izrezbario koji i darovao muzeju. Dva su štapića za Spasovo²⁵ donirana već sljedeće godine uz još desetak Čakalićevih predmeta. Istražujući spasovske običaje u požeškom kraju, Zdenka Lechner napisala je i tekst koji se referira i na neke ovdje navedene informacije (Lechner 1977a).

Spasovo se odlikuje raznolikim radnjama i rekvizitima ovisno od mjesta do mjesta (pa tako i u mjestima Požeške kotline, što je vidljivo iz Čakalićevih navoda i kasnije objavljenog teksta Zdenke Lechner) – to mogu biti barjak ili križ okićeni cvjetnim vijencima, postupci poput kićenja stoke biljnim vijencima ili kićenje rezbarenih štapova biljkom mlječikom (*mličac*).²⁶ Istraživači smatraju da se takvim obrednim radnjama nastojala osigurati zaštita stoke, plodnost u sljedećem razdoblju, posebice u vrijeme proljetnog cvjetanja i simboličkog rađanja, dok drugi ophodni običaji proljetnog ciklusa za svrhu imaju prizivanje kiše te na taj način osiguravanje plodnosti zemlje (Gavazzi 1991: 62). Povorke mladih pastirica i pastira toga dana obilaze mjesto i

za doručak obvezno objeduju kajganu ili kolač od jaja (usp. Čakalić 1949 [116a]: 71, Lechner 2000: 284), što može upućivati na simboliku novog rođenja i povezuje običaj sa životinjskom plodnošću, odnosno rodnošću stoke – *blaga*.

Rukopis prikazuje najvažnije slike iz života pastira, a na samom kraju Čakalić iznosi i nekoliko sjećanja svoje majke koja je također čuvala svinje u Lukaču pa određene pojave dobivaju dijakronijsku dimenziju.

DONACIJA U LJETO 1963. GODINE

Nakon prvih donacija iz 1961. godine²⁷ nastavljena je korespondencija Ive Čakalića i Zdenke Lechner. U pismu 21. listopada 1962. (MSO-246177/10) Čakalić prvi put spominje stupu za *župu* i da mu je žao što je Zdenka Lechner za posljednjeg posjeta nije vidjela. U njezinu sljedećem odgovoru i ona pokazuje veliko zanimanje za takvu stupu te ga obavještava kako bi na ljeto pokušala doći u Doljanovce. To se i ostvarilo jer je početkom srpnja 1963. godine uslijedila nova donacija iz Doljanovaca. Dio predmeta namijenjen je Muzeju Požeške kotline (današnji Gradski muzej Požega), a dio Muzeju Slavonije. Tom su prilikom Ivu Čakalića posje-

25 MSO-224057 i 224058.

26 *Mlječika*, lat. Euphorbia.27 U prosincu 1961. pristigli su rukopis o pastirskom životu, *jež, kepčija* i tikvica (K. U. 3829 i K. U. 3836).

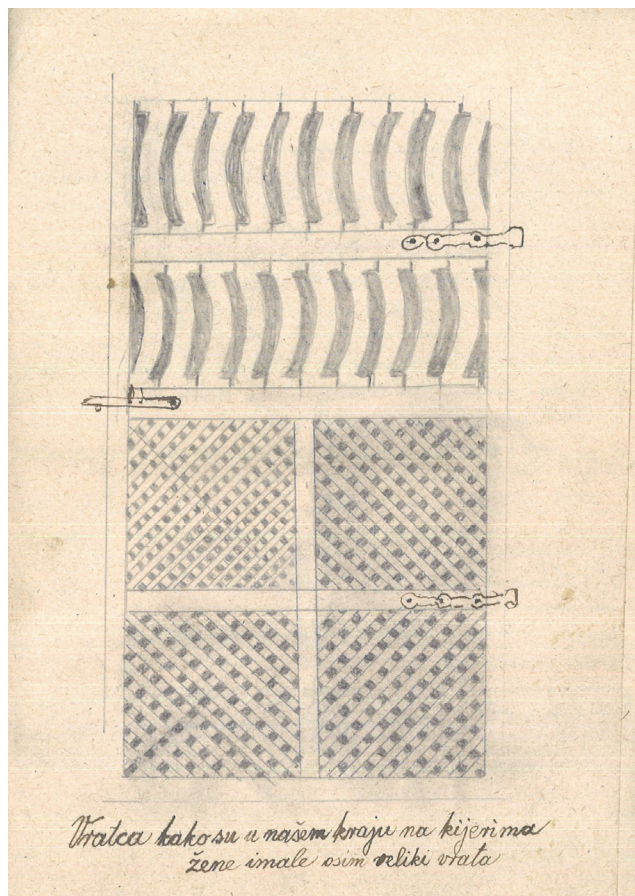
tili Zdenka Lechner i ravnatelj požeškog muzeja Josip Langhamer. Požeškom muzeju 13. srpnja 1963. donirano je nekoliko predmeta, a ostalo je namijenjeno osječkom muzeju, s tim da je Zdenka Lechner naknadno dio predmeta pohranila u Muzej Slavonije, a dio prosljedila u požeški muzej, što je vidljivo iz njezina dopisa Čakaliću 11. rujna 1963.²⁸ Stupa za župu zanimljiv je predmet koji je Čakalić detaljnije opisao u svojim pismima, ali i nekoliko rukopisa.²⁹

„U staro doba kod nas u našem kraju svuda se je tukla župa i to koliko ja znam i pamtim da je svaka zadružna kuća imala i svoju drvenu stupu pa kroz korizmu svatko je tuko župu, osobito žene za rani ručak u jutro i to se je tuklo od špica bundevskih, ali špice dobro osušene na peći pa dobro izvijane, to jest očišćene na rešetko pa u stupu i tuci špice. (...) pristavi reduša u lonac čistu vodu i kad voda uzavrije, onda stavi tu župu u lonac u vruću vodu koliko već triba, ali se ne smije mišati u loncu, nego onako sve u grupi se kuva i kad opet provrije onda zaspe tarane ili omač i posoli i samo malo jedanput promiša i gotovo jilo za ručak i tu bude ka gvalice od župe i to bude slatko jisti, a bude to i masno jer je tu kao ulje od špica. (...) Župu su kuvali samo u postne dane. A ako je čorba obritko moglo se je i kruva udroboti. Sa župom u postne dane kuvale su žene i salmu kupusnu. I sve bi metnile u tu kupusnu salmu osim mesa i to bi bilo fino za jisti. (...) Osobito su kuvale žene takovu salmu kad je tako zvana ‘Piljbaba’, to je ona srida što jer u pol korizme, to jest u sridpostnoj Nedilji, to je bio u staro doba taj običaj i rekli da piljiti babu da baba mora bolju užinu i večeru prirediti. (...) Župa je dobra i kad žene peku bazlamaču pa kad pospu ozgor po bazlamači. Sad više nitko župu ne tuče, to je pristalo još kad je počelo se davati špice pa praviti onaj zejtin od špica.” (Čakalić 1963 [124d]: 45-46)

Uz stupu su stigli i „strug za vretena i drugo koješta strugati, ćup od slame za jaja, ispleten je u obliku kaleža, još jedan jež za spremanje voća zimi, tri *pletence* od starih ‘vratca za kijer’, dva štapića za Spasovo, jedan ‘stari kosir’ s čim se vinograd obrezivao, jedna stara mala čaturica, stanjski stol – tronožac³⁰ te tri modlića za paprenjake” (K. U. 4646).

U istoj donaciji bili su i predmeti koji su donirani Muzeju Požeške kotline: „Muzeju Požeške kotline ostavili smo ‘sičivo’ za mlinski kamen, jer se bave proučavanjem mlina, zatim jednu *pletenicu*³¹ i *čirak*³².” (Lechner [MSO-246177/14] 1963: 1).

U svojem odgovoru Zdenka Lechner javlja da je kosir i jednu od četiri *pletence* od vrata prosljedila Gradskom muzeju Požega. U Muzeju Slavonije navedene *pletence* zasad nisu locirane ni inventirane, ali je Čakalić u jednom od svojih rukopisa i pisama³³ opisao izradu i funkciju takvih vrata te priložio ilustraciju (Sl 4.).

Sl. 4 Ilustracija Vratca za kijer (MSO-246177/20)

„Ovako su bila i izgledala Vratca na kijerima u našem Požeškom kraju i to u Vetovačkoj, Kaptolačkoj, Veličkoj i Stražemanskoj župi. I svaka je žena volila na kijeru imati takova vratca, osobit u litno doba kad ne bi velika vrata zatvorili, nego samo ovaka ritka vratca da u kijer ide sviži zrak. Ovaka su Vratca pravili sami naši stari ljudi od Bukova drveta.” (Čakalić 1963 [124d]: 1)

Tri modlića za paprenjake izradio je sam Čakalić. Sa svake su strane po tri različita kalupa; životinjski, biljni i geometrijski motivi; cvijeće, voće, leptir, lišće, zvijezde te jedan s imenom „Marica” izrezbaren u negativu kako bi se na ispečenom paprenjaku mogao pravilno čitati.

28 MSO-246177/14

29 U nekim je rukopisima Čakalić i ilustrirao korištenje stupe (Prilog 1.).

30 Na stanjskom stolu sjedile su žene dok su tkale za tkalačkim stanom (MSO-E-685).

31 Četiri *pletence* od *vratca za kijer* bile su dio donacije – tri su darovana Muzeju Slavonije, a jedna Muzeju Požeške kotline.

32 Svijećnjak.

33 MSO-246177/20

OTKUP 1963. GODINE

Zajedno s donacijom bio je i otkup – muške *borane* gaće o kojima piše Čakalić u pismu iz srpnja iste godine. Gaće su otkupljene za 3.000,00 dinara, a vrijedne su jer ih je izradila Čakalićeva majka:

„Ono je tkala moja mila majka još kad sam ja bio mladić tamo oko 1905. ili do 1915. godine, a zvali smo ih borane gaće, a imale su one i para, to jest košulju, ali nju sam već podero. A take su se gaće nosile samo u crkvu nediljom i blagdanom ili baš u kolo, ali samo po danu. A nosio bi ih mlad čovik, a kad je stariji onda mu je sramota.” (Čakalić 1963 [MSO-246177/13]: 2)

Tradicijsko ruho Požeške kotline dijeli se na dva tipa – *graničarsko* i *paursko*. Kulturološki je taj kraj podijeljen na područje koje je pripadalo Vojnoj krajini, dok je veći dio nekadašnje Požeške županije pripadao Pauriji³⁴ (usp. Kolić Klikić 2007: 13). Unutar Požeške kotline podjela je na *Podplaninu* (mjesta na obroncima Krndije i Papuka) i *Poljadiju* (ravničarsko područje), a razlikuju se u intenzitetu plavljenja tekstila. „U svim se selima svečana nošnja plavila, a u Poljadiji je bio običaj jačeg zaplavlivanja nego li u podplaninskim selima.” (Kolić Klikić 2007: 27) Takozvana *požeško-plava* boja dobivala se otapanjem kuglica *flebe* u posoljenoj vodi za ispiranje u kojoj se natapao tekstil (ibid.).

Karakteristika je svečanog ruha Paurije, osim ukrasnog tkanja, širina hlača. Dok su svakodnevne radne gaće bila sastavljene od dvije do tri pole, svečane gaće bile su sastavljene od čak osam pola tkanja, kao što su i svečane košulje imale šire rukave (Matoković 2019: 30). Čakalićeve gaće sastavljene su od šest pola – tri pole za svaku nogavicu. Tehnikom *boranja* utkani su motivi *jabuke*, *zvizde* i *grane* te drugi geometrijski oblici.

„(...) Jegmano i Rozano kod nas [je] jedno te isto, jedni kažu ovako, a drugi onako. Ali borano je drugo, to se tka na dasku uvučenu u natru u žice. A ulagati, to je opet sasvim drugo (...).” (Čakalić 1963 [MSO-246177/13]: 3)

Boranim tkanjem ukrašavalo se ruho i „bolji kućni tekstil”, a dobivalo se „različitim uvodom osnove ili tkanjem na dasku. Može se tkati i s četiri ničanice” (Matoković 2019: 15). Za požeški kraj specifične su i druge vrste tkanja, a posebno je zanimljiv *rozanac*, *rocanac*, odnosno *rozanom* kako spominje Čakalić. „*Rocano*, *rozano* ili *jegmano* nabrano je tkanje s užim ili širim prugama.” (Matoković 2019: 15) Upravo borano tkanje i krupni rozanac bili su obilježje požeške svečane muške nošnje (Kolić Klikić 2015: 69). *Rozanu* je nošnju posjedovao i Čakalić: „A i žao mi je što mi onda onaj par košulje i gaća nije bilo kod kuće, a ono se zove Judski jegmanac” (Čakalić 1963 [MSO-246177/13]: 1). Pretpostavka je da je riječ o ruhu u kojem se išlo na procesije, posebice

u marijansko svetište Jud (Máriagyúd) u južnoj Mađarskoj koje je Čakalić često posjećivao.

Muško tradicijsko ruho u požeškom i novogradiškom kraju izgubilo se do početka 20. stoljeća, a samo su pojedini seljani nošnju nosili do smrti. Etnologinja Vesna Kolić Klikić od svojih je kazivača saznala da se upravo Čakalića pamti kao takvog pojedinca: „Prema sjećanjima mještana gaće i košulju su najduže nosili Ivo Čakalić, zvan još i Sveti Ivo iz Doljanovaca (...)” (Kolić Klikić 2015: 51).

Treća vrsta tkanja koja je ovdje važna jest *jaglučno tkanje*; „tkanje u boji, pretežno od crvenog i bijelog pamuka u obliku kvadrata ili samo crta. Njime su se tkale male maramice, *jaglučne pregače* i *radne poculice*” (Matoković 2019: 16). Tim je tkanjem izrađen *jagluk* – maramica³⁵ – koju je Čakalić poslao već u sljedećoj donaciji (7. studenoga 1963. zajedno sa sandukom i škrinjom):

„(...) toj moja mila majka tkala pa imam jastučnice od toga i te su jastučnice vrlo trajne i jake, od toga je i jagluk. A jagluk su u staro doba nosili i momci i stariji ljudi, niki u džepu, a niki za pasom ili pod košuljom na pasu na gaćama, tako da je ispod košulje samo jedan kraj firio. A kad bi bila potriba, otrli bi i znoj s lica. A većinom su bili vezeni jagluci. A jagluk je turska rič. Sad jedino jagluke upotribljavaju u svatove – na konje među (...)” (Čakalić 1964 [MSO-246177/19]: 2)

DONACIJE I OTKUP 1963./1964.

Nakon donacije iz srpnja Zdenka Lechner iskazala je interes za Čakalićevu škrinju i sanduk:

„Ovaj je saduk meni dala moja draga majka kad sam se ženio jer je to onda bio taki običaj kod nas Paura ili Šokaca da u što će mlad čovik stavljati svoje košulje. (...) Ovaj je sanduk moja draga Majka dobila od svoje majke iz sela Kutive. A njezina je majka dobila taj sanduk od svoga drugog čovika, taka da je taj sanduk bio moje bake čoveka drugog, a njegove pokojne žene vlasništvo. A Bog znađe tko ga je kupio i eto meni je došo pomalo u dio, a ja ga radosno vama poklanjam da se posli moje smrti ne zatipa...” (Čakalić 1963 [MSO-246177/16]: 1)

Lipi sanduk koji je u Muzeju Slavonije inventiran pod oznakom MSO-228905 vrijedan je jer ima svoj kontekst tijekom nekoliko generacija koje su ga koristile, a svjedok je i na koje su načine žene nasljeđivale predmete i koristile ih kao miraz. Čakalićeva baka Janja³⁶ sanduk je zatekla u domu svojeg drugog muža, a stigao je onamo kao miraz njegove pokojne žene. Sanduk je dalje ostao u nasljedstvo njezinoj kćeri Luciji, a potom Ivi koji je u njemu čuvao najvrjednije stvari (usp. Čakalić 1964 [MSO-246177/19]).

34 Kolić Klikić vjeruje da je takav naziv došao od njemačkog izraza der Bauer za seljaka „koji živi na prostoru Provincijala gdje su na snazi civilni propisi, za razliku od seljaka Graničara koji živi na prostoru Vojne krajine, a koji je ujedno dužan obnašati vojničku službu” (Kolić Klikić 2015: 31).

35 MSO-E-1831 – maramica *jagluk* s izvezenim Čakalićevim imenom.

36 Janja Grbić, Ivina baka, majka Lucije Čakalić (dj. Mitrović). Lucijin je otac Šimo Mitrović, no kako je navedeno da se Janja dvaput udavala, nije potvrđeno je li Grbić djevojačko prezime ili prezime drugog muža.

Čakalić 15. studenoga 1963. šalje Zdenki Lechner dopisnicu u kojoj navodi da joj je 7. 11. poslao navedeni sanduk u kojem je i vezeni *jagluk*, a šalje i škrinju³⁷ (napomena: iako ne navodi objašnjenja, Čakalić razlikuje pojmove *sanduk* i *škrinja*³⁸). Riječ je o predmetu pod brojem MSO-228907 koji mu je izradio majčin stric Matija Mitrović oko 1879. u Lukaču. Uz to napominje da će joj uskoro poslati i rukopis u kojem je tijekom proteklih nekoliko godina zapisivao životne, godišnje i radne običaje u Doljanovcima. Nekoliko je puta taj rukopis već bio spomenut u njihovoj korespondenciji, ali je 1963. u završnoj fazi. Dopisnica je zanimljiva i Gradskom muzeju Požega jer spominje da je za požeški muzej izradio drvenu maketu mlina (usp. Čakalić 1963 [MSO-246177/17]).

Interes Zdenke Lechner za sanduk i škrinju zasigurno je bio dodatno potaknut i njezinom sve češćom komunikacijom sa zagrebačkim etnologima i muzealcima³⁹ te Vlastom Domaćinović, etnologinjom koja je tada radila kao suradnica pri Etnološkom atlasu (kasnije Etnološkom zavodu Odsjeka za etnologiju) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Vlasta Domaćinović istraživala je temu na kojoj je 1966. i magistrirala – *Škrinje iz tesanih dasaka na području Jugoslavije*. Imala je pomoć iz cijele Hrvatske, a za područje Slavonije dosta joj je pomagala upravo Zdenka Lechner koja joj je slala prikupljene podatke o škrinjama, među ostalim i Čakalićevim. Te su dvije škrinje navedene i ucrtane u etnološki atlas – kartu Jugoslavije s temom škrinja od tesanih dasaka, što je objavljeno 1977. godine.⁴⁰

Za škrinju je Čakalić nagrađen s 3.000,00 dinara, što je financiralo Društvo prijatelja starina „Mursa“⁴¹ koje je financijski i drugim načinima pomagalo kustosima svih odjela Muzeja Slavonije.

POSLJEDNJA DONACIJA 1964. GODINE

Dana 24. veljače 1964. na adresu muzeja pristigao je rukopis od 128 stranica, zaveden odmah sljedećeg dana u muzejsku dokumentaciju, kada je Zdenka Lechner napisala pismo zahvale Ivi Čakaliću na rukopisu koji je s nestrpljenjem očekivala.

Rukopis koji je Čakalić naslovio *Bilježnica i opis starina u momu selu*⁴² sadržava opise pojedinih radnih, godišnjih i

životnih običaja te nešto folklorne i usmeno-književne građe; poslovice abecedno poredane s objašnjenjima (3. – 43. str.), zagonetke s rješenjima (44. str.), kratke pismice, odnosno bećarci (45. – 60. str.) te druge vrste pjesama (61. – 62. str.). Potom pod naslovom „Male doskočice“ donosi oblike koji djeluju poput svojevrsnih stihovanih zagonetki. Dječje pjesmice i rugalice (65. – 66. str.), opis božićnih običaja (67. – 70. str.), poklada (71. – 72. str.), „Praznovjerice“ (73. – 78. str.), „Nekada i sada“ (79. – 82. str.), dulje pjesme (s epskim karakteristikama, 83. – 108. str.), „Radovi naših starih u staro vrime“ (opisuje uglavnom obradu drveta i izgradnju objekata, oranje s volovima, obrada vinograda, košnja livada, 109. str.). Slijedi poglavlje „Sad dojde kruna od posla ‘Žetva’“ (110. – 111. str.), potom „Doljanovci u prošlosti i sada“ (112. – 114. str.) u kojem navodi prva prezimena i kuće koje su nastanjivali, piše kako se sve rjeđe nosi nošnja, kako više nema slamnatih krovova, zatim spominje stare igre, kolo uz gajde, uspoređuje bračne s „nevinčanim parovima“, stare sorte voća te na kraju geografski opis Doljanovaca. Slijedi naslov „Svatovski običaji kod nas Šokaca od godine 1850. do g. 1920.“ (115. – 123. str.). Na 124. str. karta je Doljanovaca na kojoj označava starosjedilačko i doseljeničko stanovništvo, opisuje kako su dobili ime te popis stanovništva 1960., kada je i sastavljao rukopis: „Godine 1960. dok sam ovo piso u seocu Doljanovci bilo 275 osoba i to 134 muških i 141 ženskih, 68 pari oženjenih i 6 udovacah i uz to 20 udovica, što starijih, što mladje i 5 starih cura koje se nisu udale. Uz to 4 koji stalno crkve pohode, a pet, šest koji kadno u crkvu dođu, malo, a većina nikako.“ Na 125. i 126. str. su poslovice i određeni lokalni pojmovi koje objašnjava – poglavlje „Kažu“. Na 127. i 128. str. „Moje zgode i nezgode i doživljaji“ gdje piše o svojem životu, uglavnom bolestima i nesrećama koje su mu se događale.

IDEALIZACIJA PROŠLOSTI

Čakalićeva autobiografija i pisma nedvojbeno svjedoče o tome da je bio nesretan čovjek koji je do svoje starosti (kada je i zapisao većinu građe) proživio dosta nesreća i zla pa gotovo svaki njegov zapis ili pismo odiše negativom i nostalgijom za prošlim vremenima. Istraživanja biografija i crta ličnosti zapisivača/autora pisanih djela i svjedočanstava sve su češća u kulturnoj antropologiji, ali i drugim humanističkim znanostima.

Jedan od istraživača koji se bavio fenomenom baštinstva prošlosti povjesničar David Lowenthal nostalgiju prikazuje toliko ocharavajućom da je u stanju nadići čežnje za izgubljenim djetinjstvom te prihvatiti zamišljenu prošlost koja nikada nije ni doživljena. Sagledava je kao terapijsku reakciju na dislokaciju, odsutnost i gubitak te uočava nekoliko razloga za nostalgično „putovanje u prošlost“ – obećanje bogatstva i besmrtnosti, nova prilika za ispravljanje počinjenih pogrešaka ili bijeg od trenutčnih nevolja (Lowenthal 2015: 16).

37 U muzejskoj Knjizi ulaska sanduk i jagluk zavedeni su 28. prosinca 1963., a škrinja i rukopis 25. veljače 1964., iako je prema iščitavanju korespondencije škrinja stigla kad i sanduk i jagluk, ali je uvedena kasnije, moguće stoga što je bila otkup, a ne donacija.

38 U brodom kraju sanduk se koristio isključivo za pohranu odjeće, dok je škrinja imala univerzalnu namjenu – od odjeće do posoblja, prediva ili čak dijelova tkalačkog stana; od obrtničkih alatki do nakita i drugih dragocjenosti, ali i brašna, sušenog voća itd. (usp. Toldi 2008: 2).

39 Od 1965. godine Zdenka Lechner zaposlena je kao kustosica u Etnografskom muzeju u Zagrebu.

40 Pod brojem 92. i 93. su lokaliteti Doljanovci (dJ 432) i Lukač (dJ 442), Zdenkino ime i ustanova te godina kada je podatke poslala – 1963. (Domaćinović 1977: 56).

41 Društvo prijatelja starine „Mursa“ osnovano je 1933. pod imenom Arheološki klub „Mursa“ čiji su se članovi okupili s ciljem prikupljanja predmeta materijalne kulture iz područja arheologije, ali i kulturne povijesti i etnografije. Iako je Muzej Slavonije osnovan 1877. godine, njegovi su se odjeli formirali početkom 1950-ih te je društvo imalo veliku ulogu pomažući kustosima novoosnovanih odjela te poticanjem sustavnog prikupljanja građe (usp. Šimić 2018, Šabić 1998).

42 MSO-246177/21

Privremena dislokacija, odnosno iseljenost iz mjesta u kojem je provedeno djetinjstvo, naglašene obiteljske vrijednosti te privrženost crkvi i izraženi moralni zakoni neke su zajedničke karakteristike zapisivača i sakupljača (usp. Dimšić 2018: 341). Zbog svojeg pomalo romantičarskog odnosa prema prošlim vremenima Čakalić stvari prikazuje idealnim i univerzalnim; bez iznimki, zanimljivih priča i „realnijih” događaja onkraj zamišljenog reda.⁴³

Pri analizi njegovih rukopisa kao i kod druge građe tog tipa istraživač treba biti na oprezu zbog nostalgijom obojenih „idealnih” opisa, kao i kod zapisa koje navodi prema drugim sumještanima. Zapisana sjećanja Čakalićevih kazivača treba uzimati s rezervom, dok se pretpostavlja da je ono što je zapisivao prema vlastitom sjećanju uvjetno rečeno točnije, preciznije i „istinitije”, no i dalje obojeno slikom idealnog zamišljenog reda.

Čakalićeva rukopisna građa može se – kao zapisani narativni oblik književnosti – promatrati i iz perspektive pisane umjetnosti. Književnost panonskog areala obradili su mnogi istraživači koji su uočili nekoliko zajedničkih crta poput ravničarske melankolije, „jakih” patrijarhalnih obilježja, katoličke religijsko-kulturne jezgre i graničarskog „životnog stila”, ruralna tematsko-motivskih obilježja i naglašene etnofotografije (usp. Pšihistal 2011), pa se i ove, može ih se nazvati i identitetske, karakteristike panonskog čovjeka mogu imati na umu pri iščitavanju rukopisa.

PREMA ZAKLJUČKU

Zdenka Lechner radila je s mnogo ljudi na terenu i znala cijeliti kazivače – svoje terenske suradnike i prijatelje. Iz njezinih se pisama, iako naizgled šturih, može iščitati toplina i radost prilikom svakog pristiglog Čakalićeva odgovora.

„Želim da još dugo možete pisati u lijepoj našoj ikavštini, i meni je draga makar tako ne govorim. Vi znate da mi cijeni- mo Vaše opise upravo zato što ih pišete onako kako je narod doživljavao i što se izražavate onako kako je kod Šokaca bilo uobičajeno.” (Lechner 1963 [MSO-246177/23]: 2)

Istraživala je tradiciju u svim njezinim oblicima, angažirala se oko tema koje su bile njezin uži krug interesa, ali i oko onih kojima su se njezini kolege bavili; pomagala je struci u svakom pogledu i bila suradnica na brojnim projektima. Poticala je *radićevsko* zapisivanje na lokalnom govoru, a rezultati njezinih istraživanja i građa koja je ostala iza nje može se interdisciplinarno promatrati iz raznih perspektiva.

Čakalićeva su pisma stoga svjedok koji može doprinijeti istraživanju folkloru i usmene književnosti, tradicijske

arhitekture,⁴⁴ povijesti svakodnevice praćene uz dulji di- jakronijski pregled⁴⁵, čak i povijesti etnologije.⁴⁶ Ovaj rad upućuje na detaljnije proučavanje muzejske dokumentacije i njegovu veliku pomoć u determinaciji predmeta i njihova originalnog konteksta. Komunikacija kustosa i njegova terenskog suradnika, odnosno donatora olako se shvaća, a ovaj primjer pokazuje koliko je upravo korespondencija bila ključna u istraživanju doniranih predmeta, dok je ujedno sama bogat izvor folklornog znanja.

Rad predstavlja svu Čakalićevu građu pohranjenu u Muzeju Slavonije, donacije su prikazane u sa svojim inventarnim brojevima i brojevima Knjige ulaska kronološki kako su pristizale u muzej. S ciljem dubljeg i kvalitetnijeg istraživanja života i rada Ive Čakalića u procesu je objavljivanje građe u online katalogu Muzeja Slavonije te na portalu eKultura.

Popis darovanih i otkupljenih predmeta Ive Čakalića s fotografijama i datumima uvođenja u knjigu ulaska Muzeja Slavonije te inventarnim oznakama:

3829; 8. 12. 1961.

1. Rukopis „Pastirski život u staro vrime”, MSO-246177/1

3836; 8. 12. 1961.

2. *Jež*, MSO-172718

3. Čobanska čaša, MSO-E-800

4. Tikvica, MSO-197410

4646; 7. 1963.

1. Stupa za župu, MSO-172559 (1-3)

2. Strug za vretena i drugo koješta strugati, MSO-208183 (1-3)

3. Čup od slame za jaja, ispleten u obliku kaleža, MSO-E-989(1-2)

4. *Jež* za spremanje voća zimi, MSO-158162

5. Tri *pletence* od starih „vratca za kijer” (nepoznato)

6. Dva štapića za Spasovo, MSO-224057, MSO-224058

7. Jedan „stari kosir” čim se vinograd obrezivao (predano Muzeju Požeške kotline)

8. Jedna stara mala čaturica, MSO-E-974

9. Stanjski stol – tronožac, MSO-E-865

43 Dunja Rihtman-Auguštin svojim je radovima propitivala fenomen zamišljenog i ostvarenog reda prema teoriji strukturalista Claudea Lévi-Straussa. *Zamišljeni red* podrazumijeva strukture mišljenja, nepisana društvena pravila i pojave kakvima bi trebale izgledati, dok je s druge strane *ostvareni red* objektivna stvarnost (usp. Rihtman-Auguštin 1984: 13). Pojedinci odrastajući u svojoj zajednici uče i podrazumijevaju njezina pravila i načine na koji bi ona trebala funkcionirati. Kod etnografskih istraživanja uvijek je velik raskorak između onoga što kazivač navodi kao običaj i ponašanje, odnosno kako ono treba izgledati, i onoga kako se to uistinu dogodilo.

44 Za terminologiju tradicijske arhitekture važan je i sljedeći citat: „Kod mene se nalazi još i jedan prastarinski ‘Vint’ ili ‘šarafi’ na kojemu su se stare drvene zgrade pritirivale s jednog mesta na drugo mesto. Ali i to nije više u potribi jer sad nema više drvenih ni šeperanih zgrada” (Čakalić 1963 [MSO 246177/12]: 1).

45 Piše kako je njegova baka radila puceta od konca prije nego što su se počela kupovati tvornička. Već njegova majka to nije radila. Opisuje „marvič”, oglavlje koje je njegova baka nosila „misto podveze s poculicom” (Čakalić 1963 [MSO-246177/12]: 3, 6).

46 Izniman je njegov doprinos u povijesnom pregledu etnografskih istraživanja, posebice na području zapadne Slavonije, te suradnja s velikim imenima hrvatske etnologije.

10. Tri modlića za paprenjake, MSO-152883, MSO-152884, MSO-E-1509

11. Jedne borane gaće, m. nar. nošnja, MSO-E-1519 (otkup)

4769; 28. 12. 1963.

1. Šareni sanduk koji vlasnik naziva „lipi sanduk”, MSO-228905

2. Jagluk, maramica, MSO-E-1831

4876; 25. 2. 1964.

1. Škrinja, MSO-228907 (otkup)

2. Rukopis „Opis starina u mom selu”, MSO-246177/21

LITERATURA

Dimšić, Katarina. 2018. „Mjesto životne povijesti u narodnoj etnografiji”. *Urbani Šokci: Tradicijska kultura i kulturna baština Šokaca i Bunjevaca. Zemlja, čuvari i baštinici*. Osijek – Subotica: Šokačka grana – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. 315–346.

Domaćinović, Vlasta. 1977. *Škrinje od tesanih dasaka u Jugoslaviji*. Vinkovci: Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Vinkovci.

Đaković, Branko. 2006. „Etnološka kartografija”. *Studia ethnologica Croatica*. Vol. 18. Zagreb: Filozofski fakultet. 65–70.

Gavazzi, Milovan. 1991. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.

Ilić Oriovčanin, Luka. 1846. *Narodni slavonski običaji. Sabrani i popisani po Luki Iliću Oriovčaninu*. U Zagrebu tiskom Franje Suppana.

Kolić Klikić, Vesna. 2007. *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije*. Nova Gradiška: Gradski muzej – Tiskara Arca.

Kolić Klikić, Vesna. 2015. *Muške narodne nošnje zapadne Slavonije*. Nova Gradiška: Gradski muzej – Tiskara Arca.

Križnar, Naško. 1992. „Razgovor s Milovanom Gavazzijem”. *Etnološka tribina*. Vol. 22 No. 15. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo. 187–200.

Lechner, Zdenka. 1977. „Običaj kićenja stoke u Vetovu”. *Požega: 1227-1977*. 314–315.

Lechner, Zdenka. 1977. „Seljačko lončarstvo – Golobrdski lončari i novoselski pokljukari”. *Požega: 1227-1977*. 309–313.

Lechner, Zdenka. 1992. „Etnološki zapisi iz Baranje”. *Studia ethnologica Croatica*. Vol. 4., No. 1. Zagreb: Filozofski fakultet. 209–217.

Lowenthal, David. 2015. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lozica, Ivan. 1990. *Izvan teatra. Teatrabilni oblici folkloru u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa.

Matoković, Dubravka. 2019. *Narodna nošnja Požeštine. Biskupci. Priručnik za rekonstrukciju nošnje*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.

Pšihistal, Ružica. 2011. „Šokaštvo kao identitetska oznaka slavonsko-srijemske književnosti”. *Satir nije divji čovjek. Studije, članci i eseji o slavonskoj književnosti*. Zagreb: Matrica hrvatska. 357–394.

Pšihistal, Ružica. 2018. „Što ćemo s ljudima? Pripovjedači i pjesnici Cvelferije – najvrjedniji kulturni kapital zajednice”. *Urbani Šokci: Tradicijska kultura i kulturna baština Šokaca i Bunjevaca. Zemlja, čuvari i baštinici*. Osijek – Subotica: Šokačka grana – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. 363–380.

Rapo, Vesna. 2003. *Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.

Rihtman-Auguštin, Dunja. 1984. *Struktura tradicijskog mišljenja*. Zagreb: Školska knjiga.

Šabić, Vlasta. 1998. „Rad Zdenke Lechner u Muzeju Slavonije Osijek od 1951. do 1965. godine”. *Etnološka tribina*, Vol. 28., No. 21. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

Šabić, Vlasta. 2002. *Ruho iz Etnografskog odjela Muzeja Slavonije*. Osijek: Muzej Slavonije.

Šimičić, Andreja. 2018. „Doprinos Društva prijatelja starine ‘Mursa’ oblikovanju Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije”. *Imago, imaginatio, imaginabile. Zbornik u čast Zvonka Makovića*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 267–280.

Toldi, Zvonimir. 2008. *Kćeri Maro, sanduk ti je pun*. Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

MUZEJSKA DOKUMENTACIJA

Čakalić, Ivo i Lechner, Zdenka. 1961. – 1964. Korespondencija Zdenke Lechner i Ive Čakalića. MSO-246177/2–26. *Zbirka etnografskih obiteljskih fotografija i dokumentacije*. Osijek: Muzej Slavonije.

Čakalić, Ivo. 1949 [116a]. *Običaji u Doljanovcima (Požeška kotlina)*, rkp. OE HAZU NZ 116a, 72 str.

Čakalić, Ivo. 1906-1955 [124a]. *Pisme starinske divojačke u Požeškom kraju*, rkp. OE HAZU NZ 124a, 316 str.

Čakalić, Ivo. 1963 [124d]. *Opis starina*, rkp. OE HAZU NZ 124d, 118 str.

Čakalić, Ivo. 1905-1956 [124h]. *Starine u našem kraju*, rkp. OE HAZU NZ 124h, 194 str.

Inventarna knjiga Etnografskog odjela Muzeja Slavonije [br. 2]. Knjiga ulaska Muzeja Slavonije. 1960. – 1964. [br. 3].

Terenske bilježnice Zdenke Lechner u Muzeju Slavonije.

MREŽNI IZVORI

Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417> (posljednji put pregledano 18. 12. 2023.)

MUSEUM OF SLAVONIA IN THE FIELD: ANALYSIS OF THE COLLECTIONS AND CORRESPONDENCE BETWEEN ZDENKA LECHNER AND IVO ČAKALIĆ

SUMMARY

This paper aims to focus on two individuals important for ethnographic research in Slavonia. On one side is Ivo Čakalić, a peasant from Doljanovci near Požega, a poet and recorder of traditional life (*a folk ethnographer*), and on the other side is Zdenka Lechner, an ethnologist and curator at the Museum of Slavonia – a researcher of traditional life. Zdenka Lechner and Ivo Čakalić met during her field research in the Požega Valley around 1961, marking the beginning of their collaboration, which resulted in valuable manuscripts and artifacts donated by Čakalić to the Museum.

Keywords: Ivo Čakalić, Zdenka Lechner, correspondence, donation, manuscript